

Practical Approaches in the Era of Globalization: Scientific and Practical Conference (Boston, USA, September 28-30, 2020). С. 77–83.

3. Процесуальний порядок та особливості застосування слідчим арешту майна: метод. рек. / Чернявський С.С., Вознюк А.А., Алексеева-Процюк Д.О., Хаблю О.Ю. та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 50 с.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1662>.

Журавель Олена Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Сухомлин Юлія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО/ОБВИНУВАЧЕНОГО/ЗАСУДЖЕНОГО- ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Вторгнення російської федерації на територію України та введення воєнного стану на всій території України актуалізувало велику кількість питань, зокрема щодо статусу військовополонених, особливостей здійснення кримінального провадження щодо них, прийняття процесуальних рішень, обміну підозрюваних, обвинувачених або засуджених осіб як військовополонених.

До внесення змін законодавство України не встановлювало жодних процесуальних процедур, застосуванням яких вирішувалися б питання щодо покарання, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання осіб, які передавалися в порядку «обмінів полоненими».

Така ситуація у чинному законодавстві, що не відповідала забезпеченню права на справедливий суд та низки інших засад кримінального провадження, зумовила появу законопроектних пропозицій щодо кримінальної процесуальної процедури забезпечення обміну військовополонених, змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених, щодо скасування запобіжного заходу, зупинення досудового розслідування та судового провадження, провадження *in absentia*.

Так, набуття чинності 19.08.2022 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28.07.2022 р. стало істотним кроком з унормування

процедури обміну наших захисників, заручників і незаконно утримуваних громадян України на представників держави-агресора, з-поміж яких є особи, які вчинили міжнародні злочини.

Слід зазначити, що комбатанти відповідно до норм міжнародного гуманітарного права за вчинення агресії відповідальності не несуть, але вони несуть кримінальну відповідальність за вчинення на території України кримінальних правопорушень, передбачених нормами Кримінального кодексу України. Тобто обмін військовополонених регламентується нормами КК України та КПК України лише під час процедури обміну військовополонених як підозрюваних, обвинувачених, засуджених, тобто тих, які вчинили під час збройного конфлікту діяння, що не охоплюються імунітетом комбатанта.

Згідно із зазначеним Законом України ст. 3 КПК України було доповнено п. 28, що закріплює нового суб'єкта кримінального провадження – особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Ним є будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений [1, с. 481].

Оскільки Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає нормативного регулювання процесуального статусу підозрюваного/обвинуваченого/засудженого-військовополоненого, необхідно з'ясувати основні процесуальні ознаки такої особи, що складають сукупний процесуальний статус нового учасника кримінального провадження.

Процесуальні ознаки особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, можуть бути поділені на ординарні, які притаманні будь-якій особі, яка вчинила кримінальне правопорушення та щодо якої розпочато в Україні кримінальне провадження, та особливі, або екстраординарні. Зокрема, до першої групи ознак слід віднести те, що особа: 1) вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене Кримінальним кодексом України; 2) згідно з кримінальним процесуальним законодавством України набула статус підозрюваного, якщо обвинувальний акт переданий до суду – обвинуваченого, якщо обвинувальний вирок набув чинності – засудженого. До другої групи ознак належать такі специфічні властивості особи як: 1) статус комбатанта, що визначається Женевськими конвенціями; 2) є військовополоненим; 3) кримінальне правопорушення вчинене під час збройного конфлікту; 4) щодо неї уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого; 5) особа включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений [4].

Співставлення процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого та засудженого та підозрюваного/ обвинуваченого/ засудженого-військовополоненого дає підстави стверджувати, що вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство розширює

процесуальний статус останнього, наділяючи його загальним статусом підозрюваного, обвинуваченого та засудженого, права та обов'язки яких передбачені відповідними статтями КПК України, та передбачає низку додаткових прав та обов'язків.

Додаткові права та обов'язки підозрюваного/ обвинуваченого/ засудженого-військовополоненого впливають з його особливого статусу. Відповідно до ст. 17 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими та абз. 9, 10 п. 6 Порядку тримання військовополонених передбачається, що: – допит військовополонених проводиться зрозумілою для них мовою; – заборонено застосування катувань, тортур та інших примусових заходів; – на військовополонених покладений обов'язок – під час допиту кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер або у разі відсутності зазначених відомостей – іншу рівноцінну інформацію Військовополонених, які не можуть надати про себе відомості через свій фізичний або психічний стан, передають до медичної частини [5].

Порядок тримання військовополонених, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 413 від 5.04.2022, визначає, що останні утримуються в окремому ізольованому приміщенні у виправній колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, а також у слідчому ізоляторі Державної кримінально-виконавчої служби, які спеціально створюються для тимчасового перебування військовополонених.

Також передбачено заборону вилучення у військовополоненого посвідчення особи, особистих речей та передбачено спеціальний порядок вилучення грошей (ст. 18 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, абз. 11, 12 п. 6 Порядку тримання військовополонених).

Вагомою особливістю процесуального статусу підозрюваного/обвинуваченого/засудженого-військовополоненого у кримінальному провадженні є його право на обмін, якщо уповноваженим органом щодо нього прийнято рішення про обмін та якщо він включений відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений.

Слід зазначити, що процедура обміну для військовополоненого є саме правом, а не обов'язком, оскільки в ч. 1 ст. 84 Кримінального кодексу України та ч. 5 ст. 201-1, п. 5 ч. 1 ст. 280, ч. 2 ст. 335 КПК України закріплена вимога отримати письмову згоду військовополоненого на здійснення обміну.

Так, згідно із новою ст. 201-1 КПК України прокурор має право звернутися до слідчого судді, суду з відповідним клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого. Клопотання обґрунтовується

матеріалами, які підтверджують наявність рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та матеріалами, що підтверджують його згоду на такий обмін. Після перевірки слідчим суддею, судом зазначених матеріалів, вносятся ухвала про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого [3].

Що стосується військовополоненого, який вже засуджений за вчинення кримінального правопорушення та відбуває покарання, то така особа може бути звільнена від відбування покарання. Відповідно до ст. 539 КПК України питання щодо звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого вирішується судом за клопотанням прокурора. Законом встановлений доволі короткий строк розгляду такого клопотання. Воно розглядається суддею за участі прокурора у день надходження клопотання до суду одноособово згідно з правилами судового розгляду, передбаченими ст.ст. 318–380 КПК України. Для звільнення від відбуття покарання та обміну треба також отримати згоду засудженого.

Отже, аналіз Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» та низки інших нормативно-правових актів у сфері регулювання правового статусу військовополонених свідчить про те, що Кримінальний процесуальний кодекс України потребує доопрацювання щодо визначення процесуального статусу нового суб'єкта кримінального провадження – особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Зокрема, КПК України логічно доповнити нормами, які визначають притаманні лише такій особі права та обов'язки, специфіку проведення допиту військовополоненого, а також нормами, які відображають гарантії та особливості процесуальної діяльності, пов'язаної із речами і документами військовополоненого, який є учасником кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Питання унормування належної правової процедури кримінального процесуального забезпечення обміну військовополонених. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 478–483.

2. Вознюк А. А., Письменський Є. О. Кримінально-правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого: актуальні проблеми та способи їх розв'язання. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 111–120.

3. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених:

Закон України від 28 липня 2022 р. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-IX#Text>.

4. Як обміняти військовополоненого армії РФ, якщо його підозрюють у скоєнні воєнних злочинів? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-obminiati-viyskovopoloneno-ho-armii-rf-iakshcho-yoho-pidozriuut-u-skoieni-voiennykh-zlochyniv/>.

5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 413 від 5.04.2022 р. «Порядок тримання військовополонених» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>.

Гльницький Михайло Миколайович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ШВИДКЕ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Належна побудова і функціонування системи кримінального процесу, нормативне регулювання нею праввідносин між учасниками кримінального провадження неможливе без встановлення основоположних норм, відповідно до яких така система повинна діяти. Ці норми (мета, сутність, завдання та принципи) є певною «інструкцією» для правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Так, Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює, що одним з основних завдань кримінального провадження є швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень. Суть цього завдання полягає у всебічному і об'єктивному встановленні та вивченні обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також прийнятті одного з передбачених законом рішень, що свідчило б про закінчення досудового розслідування.

Слідчий, як процесуально незалежна особа яка здійснює досудове розслідування і спрямовує його у необхідному напрямку, приймає підсумкове рішення, безумовно є найважливішим учасником кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Вирішуючи питання всебічного, повного і об'єктивного встановлення обставин, які підлягають доказуванню, слідчий безпосередньо перебуває, на лінії боротьби злочинності та захисту прав, законних інтересів громадян і держави.

Однією з засад кримінального провадження є його здійснення з урахуванням розумності строку, застосовуючи цю засаду до роботи слідчого ми розуміємо, що він повинен в найкоротший строк здійснити якісне розслідування кримінального провадження і